

Ébert Tibor

MIKSZÁTH KÁLMÁN KÉT KÍSÉRTÉSE

I. Franciaországban (1972-ben)

(Másfél éve töltöttem Franciaországban, Lyon városában, s természetesen beutaztam az országot. Ott írtam többek között Franciaország királya voltam című kisregényemet; 1990-ben jelent meg a Magvető kiadásában. Történetem enigmatikus, de valóságos, és mint minden alkotás: kissé mágia...)

Téli este. Körülöttem hegyek, a legalacsonyabb is kétezer méter fölött. Erezni a hegyfalak közelségét, bár nem látni, a gondolat kitapogatja őket. A csönd végleg a völgy szélébe tapasztotta a házakat, megbénította a zörejeket, egy halomban fekszik minden: ember, állat, gép meg a kövek.

Vendéglátóim közül a legidősebb újságot olvas, a Le Monde-ot, én is a betűkre vagyok leginkább kíváncsi. Lábujjhegyen bemegyek a másik szobába, lépésem meghorzosolja a csöndet, a mozdulatlanságot...

A polcon könyvek, könyvek két sorban. Kiemlek egyet. Nem hiszek a szememnek: Mikszáth magyar! Mikszáth itt, egy savoyai kis faluban? Talán valamiféle freudi játék ez, a mélyből elém topant elnyomott vágy, egy kedves, kancsal másodperc varázsa? Nem. Félhangosan olvasom szótagolva: Mikszáth Kálmán el-be-szé-lé-sek...

A hegyekhez támaszkodva, mintha a palackból kiszabadult óriás vigyorogna és bruhaházna... "Bruhahahaha, bruhahahaha..." Gurul, visszahangzik a szó: innen-onnan, onnan ide, lavinaként dörög, zuhan, robajszerűen szakad mindenünnen, bruhahahaha, szikláról sziklára szökdécsel, ugrál, zsongorodik, elhal, a távolról közeledik, erősödik, elzúg mellettem, aztán megint az óriás hangja egészen közéről, érthetően, kimérten: Mikszáth, bruhahahaha... Semmi kétség, ez a könyv a kezemben nem más... Az üregből mintha valaki - én - feltámasztotta volna Lázárt... beszélni kezd... beszél és beszél... Hosszú az éjszaka... Hallgatom... A kandalló tüzeit, zsarátnokait bepölyálja a hamu... Besurrannak a zörejek, moccanások... ő még mindig beszél, nem nyomja el hangját hegyek hajnali csevegése...

Vendéglátóim nem tudják, hogyan is kerülhetett oda a kötet. Sohase vették észre, nem is tudtak róla. A ház a család tulajdona kétszáz év óta. Én vagyok az első magyar, aki ebbe házba belépett, ezt erősítgetik valamennyien. Megnézik a könyvet egymás után, sorra olvassák a nevet... sohase hallották... Franciaul sohase jelent még meg. Minden bizonnyal ők az első franciák, akik egy magyar nyelvű Mikszáth tulajdonosai.

Indulás előtt igazítok a könyvsoron, lazábban fogja, szorítsa préselje anyaguk... a szürke kötésű könyvet visszahelyezem helyére...: a harmadik bal-

ról az első sorban... (És a kolumbárium jut eszembe...) Később csak én veszem észre: a hógallérú csúcsok fölött, az Alpok fölött, a Mont Blanc fölött három szurokszínű ló röpít egy kocsit, a kantárt a fejetlen kocsis tartja: „A fekete fogat, a fekete fogat” - motyogom magam elé, leheletem is fekete. S már mindent megértek: Mikszáth szerette, nagyon szerette a hegyeket.

II. Pozsonyban

(Valamikor az ötvenes években, pontosan dátumára már nem emlékszem. Akkor készült a Szent Péter esernyője című szlovák-magyar koprodukciós film Pécsi Sándor főszereplésével. A filmhez megfelelő helyszínt kerestek Pozsonyban, és ezt hamarosan meg is találták Albrecht Sándorék Káptalan utcai házában: a lépcsőkkel, zárt erkéllyel, középkori falmaradványokkal, barokkos ívekkel, az alagsorra/, és a bűbájos kerttel, ahol mindig virítottak a hosszú szárú margaréták, rózsák, oleanderek vaníliás illatukkal, a fehér flox, a gondosan ápolt és a kissé elhanyagolt növények egyaránt. Különös - valódi mikszáthi - hangulata volt az. egész környezetnek, a couleur locale pozsonyi felvidéki pressburger jelleget varázsolt hátul a Klarisszák gótikus templomtornyával, ahol állítólag Páskai Lea hamvai nyugszanak és Szent Margitunk ereklyéjét őrzik a kövek, dacolva az idővel és történelemmel.)

Albrecht Sándor zeneszerző, filozófus, karnagy, író, polihisztor Bartók Béla iskolatársa volt a királyi katolikus gimnáziumban, felváltva orgonáltak annak idején a vasárnapi diákmiséken, Dohnányi Ernővel együtt. Sanyi bácsiéknál - mert mindenki csak így hívta Albrecht Sándort - szlovákok, németek, magyarok, zsidók egyaránt - minden csütörtök délután és vasárnap délután összejöttünk kamaramuzsikálni; ilyenkor természetesen szó esett irodalomról, filozófiáról, Adyról, Rilkeről, Schopenhauerről, Kantról, Goetheről, Bergsonról, a művészek, írók, az értelmiség elítjének tusculánumává vált a hely. Ez ma már legenda és hagyomány... közép-európai testamentumának megfelelő zárandokhely... Emlék és múlt. De mementó a lehetőségre.

Albrecht Sándor familiáris kapcsolatban állt a Vaszary családdal, barátai közé tartoztak Oscar Kokoschka, Rilke, Kafka, Kodály Zoltán, Weiner Leó, Zathureczky Ede, Dermota, Klemperer, Orff, Schönberg, Alban Berg, Viteslav Novák, Martin (... csehszlovák-magyar-osztrák; német-francia, angol művészek, mesterek, többek között T.S. Eliot is... sorolhatnám a neveket, a rangos listát. Bartók Bélához haláláig bensőséges kapcsolat fűzte. Akkor is leveleztek egymással, amikor nemigen lehetett - ezt bizonyítja számos amerikai epistola.

Tehát Sanyi bácsiék házat jelölték ki a Mikszáth-film egyik tárgyi főszereplőjének. Sok jelenet zajlott ott, és valamiféle tökéletes összhang alakult ki a Szent Péter esernyője és Albrecht Sándorék otthona között. Mintha megértette volna egymást minden: személy, tárgy, történelem, esemény... Ez a légkör-mindvégig érezhető az alkotásban. Valóban: ilyen tökéletes locatiót ritkán talál rendező. De ehhez valami más is kellett. Varázslat. Mert a művészet egyik célja az: varázsolni.

Annak idején én is ott tölthettem néhány napot a filmzés idején a házban, ott is laktam. Természetesen mindent megszálltak a filmesek, a stáb, a technika...

Hadd meséljem el most azt, amit akkor Albrecht Sándor elmondott nekem - mindez közvetlenül még a felvételek előtt történt.

„Mikszáthért még az ágyamat is odaadom” - mondta nekem Sanyi bácsi. Mikszáth minden műve különféle kiadásokban ott sorakozott a tízezernyi könyv között a polcon. „Mert Mikszáth Kálmán Magyarország: a valódi Magyarország, a történelem, múlt, jelen, jövő.”

És aznap éjjel Mikszáth Kálmán meglátogatta Sanyi bácsit, aki éppen lefekvéshez készült. 11.42 percet mutatott a biedermeier óra a Waldmüller képek alatt, s a rokon Vaszary Kolos hercegprímás portréja cinkos mosollyal átnézett a szobán. „11.42 volt, mert éppen ránéztem az órára, lefekvés előtt ez volt a szokásom.”

„Ha az ágyadat odaadod nekem - szólta Mikszáth -, akkor ülj le most a zongorához, hisz zeneszerző vagy, és játszál nekem tót meg palóc dalokat. Utána pedig azt játszatsz, amit akarsz: Beethoent, Mozartot,

Schubertet, Lisztet, azt nagyon szeretem.”

Sanyi bácsi biztos volt benne, hogy Mikszáth Kálmán szólt hozzá, odaült hát - hálóingben-sipkában - a barna Bösendorfer zongorához és elkezdett játszani. Először tót és palóc népdalokat. „Fújjál te szél, fújjál Zólyom városából” myxolid dallamát, és Mikszáth Kálmán vele dalolt kissé rekedtes hangon...: „S hozzád nékem jó hírt kicsi galambtól.”

Albrecht Sándor utána zongorázott Bachot (Az Olasz koncertet, a Wohltemperiertes Klavierből, az angol-francia suitet, a Mondschein szonátát, a pozsonyi Babette Keglevichnek ajánlott Eszduros művet, a Für Elisét, mind Beethoventói; játszott Schubertet, Brahmsot, Schumann, a Karnevált... Mikszáth Kálmán pedig rágyújtva hosszú szárú csibukjára, pőfékelve hallgatta a muzsikát. - ott ült végig Sanyi bácsi megvetett ágyán, testes alakja belenyomódott a párnákba, nekitámaszkodott a sötétbarna tölgyfa ágytámlának. Pirkadatig tartott a muzsikálás. Akkor - nyár lévén - már korán világosodott.

„Jó film lesz ez, Sándor - búcsúzott Mikszáth Albrecht Sándortól - az égbe szállhatok az esernyővel.”

És Albrecht Sándor, Sanyi bácsi reggel az ágyában ébredt: egy kissé fanyarkás dohányfüst szálldosott illatosan, belengve a könyveket, a szobát, a zongorabillentőjük fehérlettek a félhomályban. Pedig Sanyi bácsi sose hagyta nyitva a klaviatúrát, gondosan betakarta sötétzöld nemezvédőjével.

Mikszáth Kálmán sohase látogatta meg többé Albrecht Sándort. Művei talán még ma is ott porosodnak a polcokon - ha széjjel nem hordták... De a palóc népdalokból később összeállt egy kompozíció: palóc népdalcsozor - Mikszáth Kálmán emlékének ajánlva.

Pongrácz István serege (Mühlbeck Károly rajza)